

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

(pensativa)

Considero feminisme qualsevol actitud que tendeix a trencar qualsevol barrera que suposa el lliure desenvolupament de la dona... En la meva època ja no quedaven gaires traves legals però, en canvi, es començava a parlar del sostre de vidre²¹.

MERCÈ MONDELO:

(sorpresa)

Ui! Aquesta expressió està més a l'ordre del dia que mai!
Perquè encara passa, i molt!

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

(lamentant-ho)

Si?... L'expressió és molt bonica (riu) però la realitat no...

MERCÈ MONDELO:

Doncs no... Però siguem positives, va! Crec que t'agradarà molt saber que fa dos anys que pel vuit de març la gent surt als carrers en massa, reivindicant que el feminisme és més necessari que mai. A més, hi ha moltíssima gent que se sent molt seu aquest moviment. Comparat amb la teva època, s'ha normalitzat el pensament feminista. Tu vas estar cada vuit de març al peu del canó, oi?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

"Sí..."

(Somriu, està sorpresa, i a l'espera que li expliqui de què va tot això que ara li ve tant de nou)

²¹ Resposta extreta de l'entrevista que li fan al programa Aquí la poesia de Ràdio Estudi. La cita sencera és la següent: "considero feminisme qualsevol actitud que tendeix a trencar qualsevol barrera que suposa el lliure desenvolupament de la dona. De traves legals ja gairebé no en queden però ara s'ha parlat molt del sostre de vidre. L'expressió és molt bonica [riu] però la realitat no. Hi ha com una espècie de sostre per a les dones que no es veu però existeix".

"Doncs m'hauria agradat poder participar-hi amb algun eslògan o algun vers..."²²

MERCÈ MONDELO:

De fet, Mercè, ja hi participes. Jo vaig ser en l'última manifestació, i creu-me que la teva famosa primera *Divisa* apareixia en moltes pancartes...

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

(assentint)

"A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona, de classe baixa i nació oprimida. I el tèrbol atzur de ser tres voltes rebel".

(Fa una pausa pensativa)

Encara? Doncs això vol dir que segueix sent molt necessari...

MERCÈ MONDELO:

I tant que ho és! De fet, em sembla que t'ha passat una mica com el que li ha passat a Lluís Llach amb l'Estaca... Molts només et recorden per aquesta *Divisa* i, de fet, tu tens una obra extensíssima i sublim. I també, per què no dir-ho, perquè tant tu com Llach vàreu saber condensar en poques paraules reivindicacions molt necessàries... De fet, també segueix sent força necessària l'Estaca, avui en dia...²³ Però això és un altre tema. Mira, ja hem arribat on et volia portar.

²² En preguntar a Lluïsa Julià que creu que diria de veure les manifestacions del vuit de març, respon: "Estaria contenta de veure-ho. Allà sí que vaig pensar en ella, l'any passat. Allò no va ser una manifestació sinó una presa del carrer. Penso, però, que en aquest moviment hi ha molta gent però potser el que ens falten són dirigents que puguin tirar endavant aquesta força. Marçal va ser-hi tots els vuit de març. Estaria molt contenta i participaria amb eslògans, versos,... faria aportacions. Estaria com a peix a l'aigua. Està claríssim. Però segurament diria que no n'hi ha prou amb això, que caldria fer alguna cosa més".

²³ Maria Cinta Portillo, amiatat de la segona dècada dels setanta, parla sobre la popularitat de la *Divisa*: "Seria una mica com l'Estaca, de Lluís Llach. El que passa és que en el seu cas, i en de l'Estaca, continua funcionant. No és només que la gent s'ha enganxat a això i no ha vist res més sinó que, malauradament, els fets continuen dient que la triple militància és necessària. La *Divisa* et diu d'una manera molt sintètica el que pot ser un camí a no oblidar, com un programa. Sí que és veritat que ella ho ha desenvolupat d'altres maneres però no ho podia haver dir d'una manera més concisa. Ho va clavar! Això no és només poesia; és un programa polític. Però ella també sabia que se la recorda per moltes altres coses. El que passa és que la *Divisa* té tanta vigència i és tan actual... Potser diria «llàstima, que els fets no ens diguin que això ja no cal...» Perquè encara cal...!".

MARIA-MERCÈ MARÇAL i MERCÈ MONDELO arriben a un mur, al carrer de la Mercè. S'hi llegeix ben clarament la primera *Divisa* de la poeta. S'asseuen en dues cadires, col·locades davant el mur i segueixen conversant, més tranquil·lament.

Mur situat al carrer de la Mercè, a Santa Coloma de Gramenet. Font: Nil Sánchez.

MERCÈ MONDELO:

Com pots comprovar... Aquí et tenim ben present... Et va molestar, en algun moment, que només se t'identifiqués amb aquesta divisa?²⁴

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Bé, vist en perspectiva, hi ha un punt de saviesa en agrair allò que t'ha estat donat, perquè sols des d'aquest acte d'agraïment pot haver-hi acció després. Moltes vegades hi ha una negació del que ens ha estat donat, i això encalla absolutament qualsevol sortida o progrés del problema... No sé si, vist des d'ara, la idea de rebel m'agrada gaire... Perquè la rebel·lió li dóna molta importància a la paret contra la que et revoltes. En aquest moment potser ho diria d'una altra manera...²⁵

²⁴ A la biografia *Maria-Mercè Marçal: Una vida* queda palès com va arribar un moment que el poema la perseguia i la sepultava (Julià 2017, 149).

²⁵ En una entrevista a Catalunya Ràdio, l'any 1997, Guillermina Motta li pregunta: «¿Tornaries a dir, a escriure, que són tres dons?» Marçal respon: «A estones tinc els meus dubtes, però vist en perspectiva, hi

MERCÈ MONDELO:

I d'on va néixer aquesta idea de dir-ho així?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Aquests tres fets donats que jo assumeixo amb un agraïment mig irònic, no deixen de ser una paràfrasi de l'oració dels antics jueus agraïnt a Jahvè el fet d'haver nascut homes i no dones, lliures i no esclaus i del poble elegit. I a mi se'm va acudir donar gràcies per tot el contrari. (riu)²⁶

MERCÈ MONDELO:

En el teu cas, dona, de classe baixa i de nació oprimida. D'aquestes tres condicions, quina diries que és la que t'ha influenciat més, en la teva obra?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Potser... El fet de ser dona és el que després ha tingut una concreció més visible, no? Més explícita. Aquest aspecte és el que més ha anat quedant, de la meva obra. Els altres àmbits crec que són més implícits. Néixer de classe baixa m'ha donat un punt de mira que podríem identificar, penso, com d'esquerres. I, el fet d'haver nascut en una nació oprimida va molt lligat al compromís que he tingut d'escriure únicament en català.²⁷

MERCÈ MONDELO:

ha un punt de saviesa en agrair allò que t'ha estat donat, perquè sols des d'aquest acte d'agraïment pot haver-hi acció després. Moltes vegades hi ha una negació del que ens ha estat donat, i això encalla absolutament qualsevol sortida o progrés del problema... No sé si la idea de rebel m'agrada gaire... Perquè la rebel·lió dona molta importància a la paret contra la que es revolta. En aquest moment potser ho diria d'una altra manera...».

²⁶ Resposta extreta de l'article «Llengua abolida: Poesia, gènere, identitat» inclòs al llibre *Sota el signe del drac: Proses 1985-1997*. El fragment, és aquest: "El llibre [*Cau de llunes*] comença amb una divisa que té la pretensió de situar-me en relació a tres fets donats, que jo assumeixo amb un agraïment mig irònic, i que, de fet, no és sinó una paràfrasi de l'oració dels antics jueus agraïnt Jahvè d'ésser mascles, lliures i del poble elegit" (2004, 193) i complementada amb la resposta que va donar en una entrevista radiofònica a Ràdio Estudi el 9 de març de l'any 1993.

²⁷Resposta extreta de l'entrevista que li fa Jordi Muñoz, el febrer de 1997, inclosa a *El senyal de la pèrdua* (2012, 187).

D'on neix aquest compromís d'escriure en català? Perquè tu a l'escola vas estudiar en castellà...

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Jo vaig tenir una infantesa rural, a Ivars d'Urgell, i la llengua habitual, de la gent era el català. Per mi va ser un contrast amb l'escola, en aquest sentit. Penso que, de vegades la gent d'ara, com tu, no se'n pot fer a la idea d'aquesta mena de dicotomia entre la llengua de l'escola i la llengua de casa... Aleshores, hi van tenir molt a veure, als meus 15 anys, el fenomen de la Nova Cançó... Va ser molt important pel fet de sentir uns textos en català... I també el fet que jo vaig tenir un professor de literatura castellana, que era de Segovia, i que tenia una gran sensibilitat per la literatura. Ens va començar a parlar de poetes que no estaven dins el programa: d'Espriu, de Maragall, ... ²⁸

MERCÈ MONDELO:

Has tingut mai algun problema per escriure en català?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Problema potser no però sempre he tingut la sensació que m'he hagut d'estar justificar constantment per aquest fet, no? Pel fet d'escriure en català. ²⁹

MERCÈ MONDELO:

Aquesta "nació oprimida" de la Divisa que tenim aquí al darrere et va portar a entrar en política. Tot i que més endavant ja ho vas deixar, vas militar al PSAN, al Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans. Les dues idees fonamentals que revindicaven aquestes sigles eren per una banda, que la nació catalana està formada pels Països Catalans i que aquest ha de ser l'àmbit de l'estat català i per altra banda, que la independència i el socialisme són dues

²⁸ Resposta extreta de l'entrevista que li va fer Raimon al programa Literal de RTVE.

²⁹ Resposta inspirada en una declaració de Fina Birulés, qui va ser en el seu moment la seva parella. La declaració sencera és aquesta: "Potser també hi ha en la Mercè Marçal aquesta espècie d'alguna cosa que també té a veure amb la llengua. Aquesta necessitat sistemàtica de justificar la teva llengua... No és que no estigüés a favor del bilingüisme, el trilingüisme, de conèixer llengües... No només era la qüestió nacional, en el sentit més d'independència"

cares de la mateixa moneda: no hi ha lluita nacional sense lluita social.

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Exacte. Encara existeix a dia d'avui?

MERCÈ MONDELO:

No, només va durar 45 anys, però crec que t'agradarà molt saber que hi ha partits actuals, com les CUP, que beuen de l'herència ideològica d'aquest partit.

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Què fort!

MERCÈ MONDELO:

Per cert, que tu sempre vas defensar la idea que allò personal també és polític. Què vols dir amb això?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Una cosa que ha fet molt de mal és que tota la tradició marxista ha agafat la definició liberal de política, la d'entendre que una cosa és la política i l'altra la vida privada. Això és un malentès. Penso que quan estic parlant de la meva experiència individual, això és tan polític com la política perquè la meva experiència individual és un símptoma de mil experiències.³⁰

3. INT. CAFETERIA PANXA CONTENTA

MARIA-MERCÈ MARÇAL i MERCÈ MONDELO estan assegudes, l'una davant de l'altra. MARIA-MERCÈ MARÇAL pren te³¹. Està asseguda en una gran butaca i, al seu darrere, té una planta de mimosa, una de les preferides de la poeta. S'observa el carrer a través del vidre.

³⁰ Resposta extreta d'una entrevista, apareguda a la revista *Treball*. Recull la cita Lluïsa Julià a la biografia (2017, 161).

³¹ Maria Cinta Portillo la recorda més aviat bevent te que cafè.

La cafeteria *Panxa Contenta*, l'últim espai on farem l'entrevista, a Cerdanyola del Vallès. La mimosa, a l'esquerra de la imatge era una de les plantes preferides de Maria-Mercè Marçal. Font: Panxa Contenta Granel & Te.

MERCÈ MONDELO:

Fa una estona, quan érem a La Central, comentaves que a *Cau de llunes*, el teu primer poemari, totes les cites eren exclusivament de referents masculins... Potser per això vas adonar-te'n que calia recuperar una genealogia femenina?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Sí, hem de recuperar tot un seguit de figures perquè el problema és que hi ha molt poques dones. Sembla evident que els homes marquen tendències, marquen escoles, i les dones, en tot cas, són allà. Ara no ho sé, però quan jo vaig començar a escriure m'ho vaig trobar... Si no tenies una actitud molt conscient i molt deliberada, per inèrcia les dones no t'influïen... Per una qüestió simplement numèrica.³²

MERCÈ MONDELO:

Perquè, tu quantes poetes catalanes vas tenir de referent quan començaves a entrar en el món de la poesia?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

³² Resposta extreta de l'entrevista que li va fer Anna Montero l'any 1987.

Aquí, les tres poetes que es coneixien, -i d'aquella manera!, eh- eren Maria Antònia Salvà, Rosa Leveroni i Clementina Arderiu, que l'una amb l'altra es porten vint anys i entremig d'elles hi ha pel mig un munt d'escriptors...³³

MERCÈ MONDELO:

Com hauríem d'intentar mitigar aquest error del passat, a dia d'avui?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Penso que el que hauria d'intentar la crítica feminista és veure o analitzar les obres de les dones buscant la relació concreta amb el món, les dificultats concretes, l'experiència singular que aquest fet comporta. És que sembla que ser home sigui ser la Humanitat... I això és una trampa, perquè les obres dels homes no deixen de reflectir un punt de vista específic.

I prendre el particular per l'universal no deixa de ser fraudulent... I això és el que se'ns ha venut com a cultura...³⁴

MERCÈ MONDELO:

Que, de fet, això és el que intenta fer la ginocrítica, no?
Com definiries tu, què és la ginocrítica?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

La ginocrítica consisteix a veure les obres de les dones amb ulls de dona, simplement això. I, per exemple, analitzar una cosa que ha estat deixada de banda com és el món de les relacions entre dones. Aquest... És un fet que sempre s'ha vist en relació amb «el tercer en presència», és a dir, amb el masculí com a referent.³⁵

MERCÈ MONDELO:

Crec que no ho acabo d'entendre... Em podries posar algun exemple?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

³³ Resposta extreta de l'entrevista que li va fer Anna Montero l'any 1987.

³⁴ Resposta extreta de l'entrevista que li va fer Anna Montero l'any 1987.

³⁵ Resposta extreta de l'entrevista que li va fer Anna Montero l'any 1987.

Doncs, per exemple, recordo que la poeta Adrienne Rich, en un estudi preciós sobre una altra poeta, Emily Dickinson, dins el llibre *Prejuicios, mentiras y silencios* planteja la personalitat de Dickinson al marge de com s'havia vist sempre. És a dir, com una dona excèntrica, tancada i al mateix temps amb un amor platònic desconegut.³⁶

MERCÈ MONDELO:

I quina és la interpretació que en fa Adrienne Rich?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Doncs Adrienne Rich considera que és absurd buscar el personatge masculí. I et fa veure la importància que tenen les seves relacions femenines, amb la mare, amb la germana, per exemple. És una dona que no es casa, que sembla que s'exclogui del món... En canvi, Rich et fa veure que és la forma més intel·ligent que tenia aquesta dona per fer el que realment volia fer, que era escriure poemes. Aquest és un dels molts exemples de com una mateixa història pot ser vista des d'una perspectiva diferent i que fa canviar la visió. Per tant, resumint la pregunta que m'has fet (riu)... Penso que la ginocrítica ha d'anar per aquí, intentar veure les coses des d'un altre punt de vista, el d'una dona.³⁷

MERCÈ MONDELO:

De fet, tu t'has dedicat a fer això. Per exemple, amb la poeta Clementina Arderiu... Vas decidir publicar-ne una antologia... Era una manera de reivindicar-la?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Clementina Arderiu és una poeta important. La més important de les històriques. Era, una mica, l'intent de donar-ne una altra visió. Jo destaco que Clementina Arderiu fa una tria en un sentit oposat al que fariem moltes dones d'avui però la de les mestresses de casa és una experiència humana molt important perquè és un grup social molt absent de la poesia amb una mica de cos i valor literari... I això que fa ella és molt important

³⁶ Resposta extreta de l'entrevista que li va fer Anna Montero l'any 1987.

³⁷ Resposta extreta de l'entrevista que li va fer Anna Montero l'any 1987.

perquè, sovint, el que passa és que les dones escriptores precisament són dones que han fet una tria de vida molt diferent.³⁸

MERCÈ MONDELO:

Abans has comentat que una de les coses que la crítica sovint ha deixat de banda és el món de les relacions entre les dones. Tu, en vida, vas poder observar que el tema lèsbic era un tema tabú?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Sí. No sé com estarà ara el panorama (riu). Però fa uns anys era una temàtica silenciada, en el món literari. De totes formes, al final hi ha més coses de les que d'entrada semblen. Tot i així, no és només que sovint hi hagi poca producció sinó que, a més a més, la que hi ha està com soterrada i és desconeguda.

MERCÈ MONDELO:

De fet, tu parles amb coneixement de causa perquè això a tu t'ha passat amb la novel·la que vas escriure...³⁹ La teva única novel·la, de fet. *La passió segons Renée Vivien* i amb la qual, perquè no dir-ho, vas guanyar el Premi Carlemany l'any 1994... Em aquell moment, la lectura que en va fer la crítica obviava l'homosexualitat explícita que s'hi presentava... Què fort! Però si és el tema central! Tu vas escriure sobre l'amor lèsbic, precisament per posar aquest tema a la llum?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

No. Jo no he escrit mai per militància però, en canvi, m'he trobat molt sovint, fent militància amb allò que he escrit. Vull dir que quan vaig escriure *La passió segons Renée Vivien* ho vaig fer responent a una necessitat personal i seguint la seducció que em va provocar aquest personatge i el seu món. Després, representa que quan ho poses a la taula, doncs

³⁸ Resposta extreta de l'entrevista que li fa Anna Montero l'any 1987.

³⁹ Lluïsa Julià ho afirma així a la biografia: "La crítica va ponderar la bellesa i la força de l'estil i el to narratiu de *La passió segons Renée Vivien*, l'estructura i el risc del tema, però la lectura de la novel·la es va anar desvinculant de l'homosexualitat que s'hi presenta, cosa de la qual es planyia la Maria-Mercè" (2017, 409).

resulta que evidencia que ha estat sempre un tema força tabú...
Amb això no vull dir que sigui la primera vegada que se'n
parli però sí que no s'ha fet segurament d'una manera tan
central.⁴⁰

MERCÈ MONDELO:

Renée Vivien va ser una poeta britànica que escrivia en francès. De fet, el seu nom veritable és Pauline Mary Tarn. Tu vas centrar la teva única novel·la en aquesta figura, cosa que et va portar a estar deu anys estudiant-la. Per tant... Et cedeixo la paraula a tu perquè expliquis qui era Renée Vivien...

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Renée Vivien és la primera dona, des de Safo, que proclama poèticament als quatre vents el seu amor per una altra dona, en uns versos sovint de gran bellesa i d'una sinceritat punyent.⁴¹

MERCÈ MONDELO:

I, per què vas triar Renée Vivien i no una altra poeta?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

D'ella em van captivar diverses coses. Però jo crec que allò que em va impactar més va ser el fet de conèixer un personatge que vivia la seva aposta amb una radicalitat tan forta que va arribar a ser autodestructiva. Renée Vivien viu una vida que xoca frontalment amb les normes socials de la seva època. Això em va impressionar molt i en part jo crec que tot va funcionar com una mena de mirall... Em va servir per canalitzar, d'alguna manera, la part més fosca i la part més autodestructiva, però tot a través d'un procés de construcció⁴²

MERCÈ MONDELO:

⁴⁰ Resposta extreta d'una entrevista que li va fer Jordi Muñoz, el febrer de 1997 titulada «La poesia et porta a l'ull de l'huracà» i inclosa a *El senyal de la pèrdua* (2012, 191-192).

⁴¹ Extret del llibre *Sota el signe del drac: Proses 1985-1997* de l'escrit «Renée Vivien, Safo 1900» (2004,84).

⁴² Resposta extreta d'una entrevista que li va fer Jordi Muñoz, el febrer de 1997 titulada «La poesia et porta a l'ull de l'huracà» i inclosa a *El senyal de la pèrdua* (2012, 190-191).

Em preguntaves com està el panorama ara... Suposo que quan hem anat a La Central, t'has fixat que ara cada cop es parla més de l'homosexualitat en la literatura... De fet, fa ben poc que s'ha publicat una antologia de poesia LGBTI –no sé si tu vas sentir a parlar d'aquest terme... és un terme que es fa servir per englobar a lesbianes, gais, bisexuals, transexuals i intersexuals... si vols després t'ho explico amb més calma– El cas és que el títol de l'antologia et sonarà força... Es diu *Amors sense casa*. Et sona o no?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

(sorpresa, dubtosa i expectant)

Suposo que deu venir del meu poema "El meu amor sense casa..."

VTR. ENTRA [VÍDEO](#). Maria-Mercè Marçal recitant "El meu amor sense casa".

VTR. ACABA VÍDEO.

MERCÈ MONDELO:

I, suposo, que ja t'imaginaràs, amb el títol per precedent, que tu ets una de les poetes de qui hi ha inclosos poemes.

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Sí?...

(Es mostra cofoia i somriu)

I hi ha autors? Amb qui més comparteixo llibre?

MERCÈ MONDELO:

Doncs mira, la primera a aparèixer és la poeta Maria Antònia Salvà, que tu tant et vas esforçar a reivindicar...

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Saps que Maria Antònia Salvà és la primera poeta de la literatura catalana? En cert moment va caure de les antologies

i en el 125è aniversari del seu naixement, algunes escriptores ens vam escarrassar perquè tornés a ser valorada...⁴³

MERCÈ MONDELO:

Ostres, doncs no, no ho sabia. Crec que també t'agradarà saber que a *Amors sense casa* també comparteixes pàgines amb moltes altres poetes. Té. Te'l regalo i després mires amb calma cada poema.

MERCÈ MONDELO:

Tu vas ser pionera en parlar de certs temes en la poesia. Un d'ells, la maternitat.

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

Sí... Sobretot a *Sal Oberta*. És el llibre en què vaig elaborar l'inici de la maternitat... De vegades dic que és el llibre de la prehistòria de l'Heura... (riu) ⁴⁴

CÀIRON. Maria-Mercè Marçal va escriure molts poemes sobre l'embaràs i la maternitat. Els dos poemaris que tracten aquesta temàtica són *Sal Oberta* (1982) i *La germana, l'estrangera* (1985).

⁴³ Resposta inspirada en una carta que li envia Marçal al biògraf de Renée Vivien, Jean-Paul Goujon, recollida a *El senyal de la pèrdua*. En el fragment sencer diu: "Maria Antònia Salvà és la primera poeta de la literatura catalana, i des de fa uns quants anys, havia «caigut de les antologies». (...) En el 125è aniversari del seu naixement, algunes escriptores ens vam escarrassar perquè tornés a ser valorada —ja que havia estat molt ben considerada pels poetes de la seva generació i fins i tot de la generació següent— i vam aconseguir «engegar» unes quantes publicacions: una antologia dels seus versos i el volum d'assajos del qual s'ha extret aquesta separata" (2012, 130).

⁴⁴ Això ho diu Maria-Mercè Marçal al llibre *El senyal de la pèrdua*, en una carta que escriu a Jean-Paul Goujon (2012, 125).

MERCÈ MONDELO:

(ho diu amb un somriure)

L'Heura és la teva filla... I, perquè no dir-ho, també la protagonista de molts dels teus poemes.

MERCÈ MONDELO:

VEU EN OFF. Quan Maria-Mercè Marçal es va quedar embarassada, fruit d'una relació clandestina, no va tenir clar d'entrada què faria. En aquella època estava molt mal vista una mare sola. Però Marçal decideix tirar endavant amb la maternitat. La poeta tenia la sensació que per primera vegada en la seva vida prenia una decisió transcendental, que únicament depenia d'ella. D'aquesta manera, Marçal treia la maternitat del lloc misteriós i culpable amb què podia haver-la viscuda, la positivava i en feia un procés d'autofirmació, vital i literari⁴⁵.

VTR. ENTRA [VÍDEO](#)⁴⁶. Imatges de Maria-Mercè Marçal i Heura Marçal, de petita, a la terrassa del pis on van viure durant una temporada.

Maria-Mercè Marçal va dedicar-li a la seva filla poemes preciosos on retrata els sentiments que li provocava la petita a cada moment. Una de les preocupacions de la poeta, a l'hora d'educar la criatura, va ser el qüestionament d'haver d'imposar-li certes limitacions. És a dir, sovint es va trobar en la disjuntiva de construir murs per protegir la filla de perills o temptacions o, al contrari, d'ajudar-la a accedir a l'altra banda⁴⁷. Disjuntiva que va deixar plasmada en els versos «Tan petita i ja saps com és d'alta la paret que no et deixo saltar».

⁴⁵ Són paraules de la biògrafa de Maria-Mercè Marçal, Lluïsa Julià (2017, 216).

⁴⁶ Interessen, especialment, les imatges que apareixen a partir del minut 02:32 i fins el 02:58.

⁴⁷ Són paraules de Caterina Riba, extretes del llibre *Cos endins: Maternitat, desig i malaltia en l'obra de Maria-Mercè Marçal* (2015, 68).

Mentre parla la veu en off, a la pantalla van apareixent tot un seguit d'[imatges](#) de Maria-Mercè Marçal embarassada i, després, amb l'Heura.

ACABA VÍDEO.

MERCÈ MONDELO:

Per què li vas dir Heura?

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

(amb un somriure i nostàlgica)

Li vaig dir Heura per una sensació molt forta que vaig tenir al principi de l'embaràs... Segons les lleis del món, jo hauria d'haver agafat la maleta i marxat a Londres a avortar. És una cosa que em vaig estar plantejant... Però vaig tenir la sensació que hi havia alguna cosa que m'agafava i no em deixava... Jo ho vaig visualitzar com una cosa que m'arrapava i l'heura té aquesta cosa que s'enfila, que s'agafa a la paret, que és una planta paràsita però, encerta manera, és com una abraçada... D'aquí va sortir el nom.⁴⁸

MERCÈ MONDELO:

Tu no només vas ser de les primeres a parlar de la maternitat en poesia sinó que, a més a més, ho vas dir d'una manera magnífica... Ara penso en els versos «T'he engendrat amb dolor / t'he parit amb plaer».⁴⁹ I, tu no ho saps però vas obrir tot un camí a altres poetes i avui en dia n'hi ha moltes que també escriuen sobre aquest tema...

⁴⁸ Aquesta resposta la dona Maria-Mercè Marçal a Guillermina Motta, en l'entrevista que li va fer a Catalunya Ràdio l'any 1997.

⁴⁹ Són paraules de Fina Birulés. La declaració textual, és aquesta: "Ella, el que va fer, no va ser només oferir un enfoc sobre aquestes qüestions sinó buscar les paraules. Unes paraules que no estiguin carregades del discurs del qual ella es volia allunyar. (...) A *La germana, l'estrangera* hi ha recursos per dir coses al revés de com es diuen... Aquell que diu: «t'he parit amb plaer, t'he engendrat amb dolor»... A veure què diu això! Com a mínim, genera perplexitat... I diversos... Si ho llegeixes amb aquesta clau d'atendre les paraules i a les expressions, de manera que no transmetin el que habitualment transmeten sobre l'embaràs... Allà hi ha una gran feinada.

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

(sorpresa i somrient)
Què bé... I com la tracten?

MERCÈ MONDELO:

Doncs la maternitat cada cop es planteja des de diversos punts de vista. Per exemple, la poeta Anna Gual parla de la no-necessitat de ser mare i Maria Antonia Maçanet, de la infertilitat, per exemple.

MERCÈ MONDELO:

VEU EN OFF. Maria-Mercè Marçal va ser pionera a parlar de temes que abans no s'havien tractat massa en literatura. De l'amor entre dones, de maternitat i també de malaltia. I és que un càncer de pit se la va endur amb tan sols 45 anys. En aquella època aquesta malaltia era força tabú i sovint qui la tenia l'amagava o evitava parlar-ne. Ni Helena Valentí, ni Maria Aurèlia Capmany ni Montserrat Roig, que també van patir la malaltia no en van parlar en la seva literatura. Ella, en canvi, la va immortalitzar i en va fer poemes impressionants, recollits en el poemari pòstum *Raó del cos*.
El més famós? Aquest.

Mentre sona la veu en off, van apareixent [imatges](#) de la poeta durant el final de la seva vida, acompanyada de Fina Birulés, Heura Marçal, Magda Marçal, Maria Serra, etc.

VTR. ENTRA [VÍDEO](#). Sílvia Pérez Cruz interpreta el poema "Covava l'ou de la mort blanca..."⁵⁰

VTR. ACABA VÍDEO.

⁵⁰ A partir del minut 0:22 i fins el minut 01:21.

MERCÈ MONDELO:

Tu vas morir d'un càncer de pit l'any 1998 i, uns anys abans, vas fer un dietari de la malaltia. Nosaltres ara ho hem pogut saber perquè aquests escrits s'han publicat sota el llibre *El senyal de la pèrdua*. Et va costar escriure sobre la malaltia?

CÀIRON. *El senyal de la pèrdua* és un llibre pòstum de Maria-Mercè Marçal on hi ha publicat el dietari que va fer un parell d'anys abans de la seva mort i les cartes que escrivia per enviar a Jean-Paul Goujon, biògraf de Renée Vivien.

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

En un principi, m'hi vaig resistir. És que la poesia et porta a l'ull de l'huracà. T'hi enganxes i et serveix i pot ser beneficiós. Hi ha moments, però, que no hi vols estar, a l'ull de l'huracà, i t'hi resisteixes.⁵¹

Però després no sé perquè vaig començar a escriure i escriure m'anava bé... Potser el silenci reflectiria millor la puresa d'aquell abisme que no era capaç d'amidar però la puresa absoluta, el silenci, són ja la mort, no?...⁵² De fet, que n'estiguem parlant ara n'és la prova, no...? (rient i aixecant la cella esquerra⁵³)

⁵¹ Resposta inspirada en una declaració que va donar a l'entrevista que li fa Jordi Muñoz, l'any 1997, i recollida a *El senyal de la pèrdua* (2012, 188-189). El fragment original diu: "I és que la poesia et porta a l'ull de l'huracà. T'hi enganxes i et serveix, pot ser beneficiós. Hi ha moments, però, que no hi vols estar, a l'ull de l'huracà, i t'hi resisteixes. Actualment penso que estic en un d'aquests moments. Podria escriure poesia, i en certa manera, no fer-ho és com una mena d'autodefensa".

⁵² Resposta extreta del dietari que va deixar la poeta, recollits al llibre *El senyal de la pèrdua*. El fragment original diu: "No sé perquè escric, però escriure em fa bé (...) Sé que el silenci reflectiria millor la puresa d'aquest abisme que no sóc capaç d'amidar. Però la puresa absoluta, el silenci, són ja la mort" (2012, 43).

⁵³ En moltes de les entrevistes que li van fer, enregistrades, es pot veure com tenia tendència a aixecar més la cella esquerra que la dreta. Per exemple, a l'entrevista que li fa Raimon al programa *Literat*, de RTVE.

MERCÈ MONDELO:

Totalment... I, de fet, llegint aquestes línies, sobta molt la manera com positivitzes la mort, com t'acomiares amb mots de gratitud i de perdó... Són impressionants, aquests escrits finals, eh!

MARIA-MERCÈ MARÇAL:

En realitat... Jo només sé veure la mort com el punt final d'un relat i no hi ha relat sense punt final, no creus?...⁵⁴
(somriu)

Un primer pla de MARIA-MERCÈ MARÇAL que es va tancant deixa entreveure molt més les faccions de la poeta. Aquesta imatge es queda congelada uns instants. Després, hi ha una transició de la imatge de l'actriu amb una imatge real de Maria-Mercè Marçal. La similitud de la imatge de l'actriu i la de la Maria-Mercè Marçal són molt similars. Tant, que semblen la mateixa imatge i el canvi de l'actriu a la poeta es nota, en tant que la recreació és acurada, però que és gairebé imperceptible.

⁵⁴ Resposta extreta de *El senyal de la pèrdua*. En el fragment sencer, escriu: "Em surt un «gràcies» en onades diverses. Ganes de deixar el món -si em cal- d'una forma mansa i alhora forta: d'acomiar-me amb mots de gratitud i amb mots de perdó. Contradient R. Vivien, mai no he sentit la vida com un crim (que jo infligeixo, que se m'infligeix) ni he sentit mai «l'amor de la mort». Només sé veure la mort com el punt final d'un relat -i no hi ha relat sense punt final-." (2012, 26-27).

TALL A NEGRE

5. Referències

LLIBRES

Balsebre, A.; Mateu, M.; Vidal, D. (1998). *La entrevista en radio, televisión y prensa*. Cátedra, Madrid.

Burguet Ardiaca, F. (2015). *El mejor libro jamás escrito sobre las entrevistas. Técnicas, estrategias y poder de la entrevista periodística*. Editorial UOC, Barcelona.

Cantavella, J. (2015). *La entrevista como conversación dirigida*. Editorial UOC, Barcelona.

Cantavella, J. (1996). *Manual de la entrevista periodística*. Ariel Comunicación, Barcelona.

Chillón, A. (1999). *Literatura y periodismo: una tradición de relaciones promiscuas*. Aldea Global, Bellaterra (Cerdanyola del Vallès).

Chillón, L.A. (1993). *Literatura i periodisme: periodisme literari i literatura periodística en el temps de la post-ficció*. Secretariat de Publicacions de la Universitat d'Alacant, Alacant.

Echevarría Llombart, B. (2002). *Las W'S de la entrevista*. Universidad Cardenal Herrera-CEU, València.

Echevarría Llombart, B. (2012). *La entrevista periodística Voz impresa*. Comunicación Social, Salamanca.

García González, M.N. (2006). *La entrevista*. Fragua, Madrid.

Halperín, J. (1995). *La entrevista periodística. Intimidades de la conversación pública*. Paidós, Barcelona

Julià, Ll. (2017). *Maria-Mercè Marçal: Una vida*. Galàxia Gutenberg, Barcelona.

Llorca, F. (2013). *En nom de la mare*. Maria-Mercè Marçal reescriu la Passió. Abadia de Montserrat, Barcelona.

López Hidalgo, A. (1997). *La entrevista periodística Entre la información y la creatividad*. Ediciones Libertarias/Prodhuvi, Madrid.

Marçal, M.M. (2003). *El meu amor sense casa*. Edicions Proa, Barcelona.

Marçal, M.M. (2014). *El senyal de la pèrdua. Escrits inèdits dels últims anys*. Empúries, Barcelona.

Marçal, M.M. (1995). *La passió segons Renée Vivien*. Proa, Barcelona.

Marçal, M.M. (2017). *Llengua abolida. Poesia completa 1973-1998*. Labutxaca, Barcelona.

Marçal, M.M. (2004) *Sota el signe del drac: Proses 1985-1997* A cura de Mercè Ibarz. Proa, Barcelona.

Quesada, M. i Frattini, E. (1994). *La entrevista, El arte y la ciencia*. Eudema, Madrid.

Riba, C. (2015) *Cos endins: Maternitat, desig i malaltia en l'obra de Maria-Mercè Marçal*. Curbet, Girona.

Rodríguez Betancourt, M. (2001). *La entrevista periodística y su dimensión literaria*. Tauro

Torres, A. (2019). *Dones rebels. Històries contra el silenci*. Sembra Llibres, València.

ARTICLES

Buch, R. (25 d'octubre 2015). Adéu al PSAN, més de 45 anys de lluita independentista. Nació Digital. Accessible a:
<https://www.naciodigital.cat/noticia/96931/adeu/al/psan/mes/45/anys/lluita/independentista>

Tijeras, R. (2012). *La entrevista periodística, un género periodístico entre la vida y muerte*. Comunicación 21. Recuperat de:
<http://www.comunicacion21.com/la-entrevista-periodistica-un-genero-a-caballo-entre-la-vida-y-la-muerte/>

Vidal, D. (12 d'abril 2015). T. Capote - Retrat en tres actes. *Rar*, (49), pàg. 15

RECURSOS D'INTERNET

Araus, M. (29 de setembre de 2014). A sus 50 años: Entrevista imaginária a Mafalda. *El Definido*. Accessible a:

https://www.eldefinido.cl/actualidad/mundo/3032/A_sus_50_anos_Entrevista_imaginaria_a_Mafalda/

Arnao, E. (7 de juny de 2017). Políticos en el infierno: Entrevista ficticia y sarcástica a Luis Bárcenas. *El Reverso*. Accessible a:

<http://elreverso.es/columnismo/politicos-en-el-infierno/entrevista-ficticia-y-sarcastica-a-luis-barcenass/7478>

Castillo, D. (26 de gener de 2016). Entrevista ficticia a Doraemon. Accessible a: <https://blogsaverroes.juntadeandalucia.es/periodicoazahar/2016/01/26/entrevista-ficticia-a-doraemon-2/>

Cazabulos, El. (27 d'agost del 2018). No, Penélope Cruz no quiere “diseñar joyas para el proletariado”. *Eldiario.es*. Accessible a:

https://www.eldiario.es/sociedad/Penelope-Cruz-quiere-disenar-proletariado_0_808069644.html

Diez Minutos. (12 de novembre de 2014). Letizia, la conversación que podría haber tenido con nuestra revista. *Diez Minutos*. Accessible a: <https://www.diezminutos.es/familia-real/monarquia-espanola/news/g6666/letizia-la-conversacion-que-podria-haber-tenido-con-nuestra-revista/?slide=5>

El País. (17 juny de 2014). Entrevistas inventadas. *El País*. Accessible a:

https://elpais.com/elpais/2014/06/16/opinion/1402942457_045055.html

Flor Rebanal, J. “María Elena Walsh, una entrevista (im)possible”. *Peonza* [en línia], 2010, Núm. 92, p. 26-28. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3202406> [Consulta 29-0419]

Gaillard, V. (9 d'abril de 2017). “En el tema de la dona hem anat enrere”. *El Punt Avui*. Accessible a:

<http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/1115368-en-el-tema-de-la-dona-hem-anat-enrere.html>

Garcia, Mar. Una entrevista imaginaria con García Márquez. Publicada a la Revista de la Universidad de México (Junio 1989) i recollida al llibre *Versiones*. México: Conaculta, 2000, reeditado por el Instituto Veracruzano de Cultura en 2014. Accessible a:

https://www.academia.edu/10493602/Una_entrevista_imaginaria_con_Garc%C3%ADa_M%C3%A1rquez

González, E. (20 novembre 2013). Confesiones de Resolute. El Mundo. Accesible a:

<https://www.elmundo.es/especiales/2013/internacional/jfk/el-politico/7.html>

Juncà Badia, Raimon. "L'entrevista impossible: Manuel Abad i Lasierra". *Eivissa* [en línia], 2012, Núm. 52, p. 82-83.

<https://www.raco.cat/index.php/Eivissa/article/view/270798/358330> [Consulta: 29-04-19]

Lladó, A. (12 de febrer de 2014). Una entrevista fictícia a un Cortázar real. Revista de letras. Accesible a:

<http://revistadeletras.net/un-entrevista-ficticia-a-un-cortazar-real/>

Lüers, P. (28 de desembre de 2017). "Las masas se refugian en la ficción": entrevista ficticia con Hannah Arendt. El Salvador. Accesible a:

<https://www.elsalvador.com/opinion/editoriales/433853/las-masas-se-refugian-en-la-ficcion-entrevista-ficticia-con-hannah-arendt/>

Mata, J. (14 d'abril de 2011). L'entrevista impossible: Francesc Macià. SÀPIENS. Accesible a:

https://www.sapiens.cat/temes/personatges/francesc-macia_10988_102.html

Montero, R. (8 d'octubre de 2011). Un teatro para el diálogo. El País. Accesible a: https://elpais.com/diario/2011/10/08/babelia/1318032733_850215.html

Peñalba, A. (juny del 2011). Entrevista ficticia a un actor con bigote pintado. Jot Down. Accesible a:

<https://www.jotdown.es/2011/05/groucho-y-jot-down-entrevista-ficticia-a-un-actor-con-bigote-pintado/>

Ribes, F. (16 d'abril de 2014). Heura Marçal: "La literatura lésbica es muy trágica, faltan visiones positivas". Barcelones.com Accesible a:

<http://barcelones.com/talento/heura-marcal/2014/04/>

Rodríguez Cuadros, E. Un discreto a voces: Entrevista (Imaginada) con Don Pedro Calderón de la Barca. Alicante : Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2007. Accessible a:
[http://www.cervantesvirtual.com/portales/calderon de la barca/autor entrevista calderon/](http://www.cervantesvirtual.com/portales/calderon%20de%20la%20barca/autor%20entrevista%20calderon/)

Sassoon, D. Entrevista imaginària a Karl Marx. El Viejo topo. [En línia], 2015, Núm. 332, p. 16-24.
<https://www.elviejotopo.com/articulo/entrevista-imaginaria-a-karl-marx/>

Vander Broek, Anna. (5 de març de 2009). The Forbes Fictional Interview: Barbie. Forbes. Accessible a:
https://www.forbes.com/2009/03/05/barbie-doll-interview-business_speaks.html#1b710f882c65

Vásquez, J.G. (20 de desembre 2007). *Las entrevistas ficticias*. El Espectador. Recuperat de:
<https://www.elespectador.com/opinion/las-entrevistas-ficticias-columna-2372>

Voltas, E. (25 d'octubre de 2013). Entrevista impossible a Sandro Rossell. Nació Digital. Accessible a:
<https://www.naciodigital.cat/opinio/6934/entrevista/impossible/sandro/rosell>

RECURSOS AUDIOVISUALS

Escribano, F. (director). (2016). *La Víctor* [documental]. Espanya, Minoria Absoluta, SL i Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, SA

(2006). *L'entrevista impossible* [documental]. Espanya, Backfilms i Imagic Telecom

Raimon (productor i presentador). (1992). *Literal*. [programa de televisió] Raimon entrevista Maria-Mercè Marçal. Barcelona: TVE S.A. Accessible a:
[http://www.rtve.es/alacarta/videos/programa/arviu-tve-catalunya-literal-maria-merc e-marcal/4638761/](http://www.rtve.es/alacarta/videos/programa/arviu-tve-catalunya-literal-maria-merc%C3%A9-marcal/4638761/)

RECURSOS SONORS

Motta, G. (26 d'octubre de 1997). Al cap dels anys. Entrevista a Maria-Mercè Marçal a Catalunya Ràdio. Accessible a:
<https://fmmm.cat/audios/audi1.html>

Sinca, G. (19 de novembre de 2017). Honorables catalans: Maria-Mercè Marçal. *Via Lliure*. Accessible a:
<https://www.rac1.cat/a-la-carta/detail/a11ec2df-d162-4a13-8d0c-acf01a95de01?program=via-lliure§ion=honorables-catalans>

ALTRES

Montero, A. (1987). *Anna Montero entrevista Maria Mercè Marçal*. Daina, Barcelona.

Departament de Documentació de Televisió de Catalunya (TV3)

AGRAÏMENTS

GRÀCIES...

A Heura Marçal i Fina Birulés. Per obrir-me, per un moment, les portes de les seves vides i haver acceptat aquest repte tan difícil que deu ser per a una filla i per a una companya; explicar-me aquesta Marçal que tan estimen i fer-me-la present. Eternament agraïda.

A Lluïsa Julià. Per la seva complicitat en el meu projecte i pel seu temps. I per la magnífica feina que ha fet amb la biografia *Maria-Mercè Marçal: Una vida*. Sense aquesta base el meu treball no seria el mateix.

A Maria Cinta Portillo, pel seu temps i per les converses tan agradables que vam tenir. També, per posar-me en contacte amb Fina Llorca.

A Fina Llorca, per descobrir-me una Mercè que ja, de ben jove, començava a trencar esquemes.

A Xavier Bru de Sala, per haver acceptat trobar-nos, amb una disposició magnífica.

A Cinta Massip. Per deixar-me robar-li una estona del seu descans de feina i haver-la convertit en una conversa inspiradora.

A Caterina Riba. Quina feina tan excel·lent que és *Cos endins: maternitat, desig i malaltia en l'obra de Maria-Mercè Marçal*. Llegir-la ha estat un regal ben enriquidor. Gràcies pel seu temps, també, tot i estar ben enfeïnada.

A Mercè Otero, per presentar-me el tresor que és *Ca la Dona* i pel seu temps.

A totes les citades anteriorment, sense elles no hauria conegut la Maria-Mercè Marçal que conec a dia d'avui. Gràcies per fer-me-la tant present. D'alguna manera, és com si hagués pogut conèixer-la i això no té preu.

Al Toni Vall. Per haver cregut en aquest projecte i per haver tingut una idea tan boja com fascinant: la de portar-lo a una dimensió audiovisual.

Al Nil Sánchez. Per descobrir-me el sorprenent fenomen del mur de Santa Coloma de Gramenet on hi ha escrita la famosa *Divisa* de Maria-Mercè Marçal.

A Francesc Pérez. Per obrir-me les portes del Departament de Documentació de TV3 i deixar-me visionar els programes de *L'entrevista impossible*, no accessibles des d'Internet.

A la Júlia Cabrerizo. Per descobrir-me aquest lloc tan marçalià que és Panxa Contenta. I per ser-hi sempre.

A la Berta Allo. Perquè quan una passió és compartida sempre és molt millor. Gràcies per retroalimentar-me.

Al Gerard Giménez. Perquè encara que no s'ho pensi, tots els seus consells són savis. Els tècnics i els personals. Gràcies per obrir-me un consultori de "dubtes a l'hora d'escriure guions audiovisuals".

A l'Anna Priscila Magriñà. Per ser aixopluc en moments de tempesta.

A la mama. Sempre a la mama.

I, com no podia ser d'una altra manera, a Maria-Mercè Marçal. Per inspirar-me, per il·luminar-me, per fascinar-me, per interpel·lar-me tant i per ensenyar-me que viure amb intensitat és, sense dubte, la millor opció. I als seus versos. Perquè són tot el que d'ella tinc i tindré.

«Viure no és durar.

Viure intensament un espai breu de temps pot equivaler a una vida llarga amb molts moments «buits» -aquells en què no vivim, sinó que alguna cosa ens viu d'esme, maquinalment, com en una sínia. Moments en què la màscara ens representa quasi com una usurpadora, amb poder absolut»

Maria-Mercè Marçal